

DEMETER GÁBOR

A NAGYHATALMAK ÉS KISÁLLAMOK JÁTSZMÁI A LONDONI BÉKEKONFERENCIÁN 1913. FEBRUÁR 4-IG

A Balkán-probléma a múltban azért tudott jelentős szerepet kivívni magának, mert a nagyhatalmi csoportosulások erőviszonyaira döntő hatással volt, hogy a térség kisállamai miképp befolyásolják a kialakult labilis egyensúlyi állapotot. A Balkán volt az utolsó európai terület, mely még nem sorakozott fel a két európai nagyhatalmi tömb valamelyike mellett, ugyanakkor stratégiai jelentősége volt. Juhász József úgy véli, az 1912–1913-as Balkán-háborúk és a legutóbbi konfliktussorozat között az volt a legnagyobb különbség, hogy az utóbbi esetben a nagyhatalmak érintettsége egyáltalán nem volt nyilvánvaló, éppen ezért késlekedtek a reakciókkal is.¹ Diószegi István fontosnak tartja, hogy „*az osztrák–orosz hatalmi versengés már egy évszázada fennállt, de még sohasem okozott általános krízist a világpolitikában*”.² Ezzel szemben 1912–1913 során általános válság alakult ki, s csak részben az orosz–osztrák ellentét mentén, úgy, hogy az összecsapást nem (csak) a nagyhatalmak provokálták. Míg korábban a nagyhatalmak jobban hatottak a Balkánra, mint fordítva, 1912–1913-ban a viszony már korántsem volt egyirányúnak nevezhető. A keleti kérdés a századforduló után – Törökország létén és a balkáni befolyási övezeteken túl – egyszerre fenyegette az európai egyensúlyt és a világbékét is.

Ennek alátámasztására elegendő megfigyelni a konfliktust megelőző ötven év tanulságait. Míg 1878-ban a nagyhatalmak osztották fel a félszigetet egymás igényeit korlátozva, 1913-ban, Bukarestben a kisállamok tették meg ugyanezt a nagyhatalmak és egymás korlátozásával, ráadásul korábban, 1853–1856 között a hatalmak még éppen a felosztás ellen léptek fel. Hogy a beavatkozási lehetőségek hogyan szűkültek, illetve mekkora veszélyeket hordoztak magukban, arra jó példa, hogy míg 1853–1856 között a nagyhatalmak képesek voltak háborúba menni Oroszország ellen – igaz, ekkor nem csak a Balkán volt a tét –, 1876–1878-ban, hasonló szituációban már inkább a diplomáciai nyomásgyakorlás eszközét választották Oroszország megállítására. 1913-ban egy nagyhatalmi katonai beavatkozás még komolyabb veszélyt rejtett volna magában, a nyomásgyakorlás pedig semmit sem ért. A másik oldalról nézve, míg az 1856-os rendezésből kimaradtak a balkáni kisállamok, 1878-ban már ott találjuk őket a törökök ellen hadat viselő államok között. A kisállamok részéről az igazán önálló lépések sorozata talán a szerb–bolgár háborúval kezdődött, amit akkor a Monarchia a bolgárok figyelmeztetésével még következmények nélkül le tudott állítani; 1913-ban erre már hat nagyhatalom akarata sem volt elegendő. Elsősorban azért, mert akaratok nem volt egyöntetű, s áttételesen a szövetségi rendszerek erőpróbájaként tekintettek az 1912–1913-as válságra, a döntő erőfölény kiharcolására tett kísérletként, amit kisállami szövetségeseiken keresztül áttételesen is elérhetnek, anélkül, hogy fegyverhez kellett volna nyúlniuk.³

Ellentétben a két korábbi konfliktushelyzettel, a balkáni szituáció kiéleződése 1912–1913-ban nem nagyhatalmi kezdeményezésnek volt köszönhető. 1853 és 1877 után, amikor is nyílt nagyhatalmi ellenzéssel szembesült, Oroszország 1912–1913-ban már nem mert közvetlenül beavatkozni, s más stratégiát választott céljai eléréséhez, s ehhez – új taktikai elemként – egy életképes, önfenntartó szövetségi rendszert hozott létre, ami a Monarchiának minden törekvése ellenére 1904 után nem sikerült.⁴ Az oroszok korábbi kísérlete – egyetlen balkáni szövetséges támogatása – mindig kudarc-

ba fulladt a Monarchia szerb–bolgár ellentétet kielező ellenszövetségi tervei miatt, a csarikovi nyílt behatolás szintén. 1912-ben hasonló volt a helyzet, mint 1878-ban, csak most nem egy nagyhatalom állt Konstantinápoly kapujában.⁵ A kisállamok katonai és diplomáciai erejét és a helyzet komolyságát mutatta, hogy ez a lépésük ugyanúgy konferencia összehívásához vezetett, mint korábban Oroszországnál.

Az a tény, hogy a nagyhatalmi beavatkozási lehetőségek eszköztára egyre inkább beszűkült, illetve a fellépések egyre nagyobb veszélyt rejtektek magukban, míg a kisállamok önállóbbá váltak, az előbbieken aligán vonható kétségbe. E tanulmány ezen eseménysorozat egy szeletét, az 1912–1913-as Balkán-háborúk londoni békekonferenciájának 1913. február 4-ig, a háború kiújulásáig tartó szakaszát mutatja be figyelmet fordítva mind a kisállami, mind a nagyhatalmi taktikákra, a rendelkezésre álló osztrák (Haus-, Hof- und Staatsarchiv) és bolgár levéltári források (Centralen Dársaven Isztoricieszki Arhiv) mellett magyar, osztrák és bolgár napilapok olykor valós, olykor spekulatív beszámolóira alapozva.

A felszínen a nagyhatalmak mindent megtettek a háború eszkalációjának megakadályozására, pontosabban, hogy kimaradjanak a konfliktusból. Önmagában a Balkán-kérdés közömbös volt számukra mindaddig, míg egy hatalom kísérletet nem tett a beavatkozásra, ezzel az egyensúly módosítására. A nagyhatalmak számára a balkáni államok igényei természetesen mellékesek voltak, mert az egyensúly felborulásával fenyegettek. Az összehívott konferenciák sem a Balkán-kérdést voltak hivatottak rendezni, hanem a nagyhatalmak viszonyát egymással. A konferencia inkább a lehetséges nagyhatalmi, illetve nagyhatalmi-kisállami különlegességek okozta egyensúly-módosulást igyekezett kiküszöbölni. Az ellentétek miatt nem találtak optimális megoldást a rendezésre, így viszont a londoni nagyhatalmi konferencia határozatait a Balkán Szövetség nem fogadta el. A nagyhatalmak ezzel elvesztették utolsó lehetőségüket a félsziget kollektív kontrolljára.

Végső soron a nagyhatalmi koncert csúfosan leszerepelt: sem a Balkán-háborúk elkerülése, sem az egymással való viszony rendezése nem sikerült, és a nagyhatalmak elképzeléseiket a félszigetre sem tudták rákényszeríteni. Mivel a sorozatos nagyhatalmi hibáknak köszönhetően a balkáni államok kezébe került a kezdeményezés lehetősége, így a hatalmak csak követő modellt alkalmazhattak. Csakhogy a hatalmaknak előre kidolgozott forgatókönyve nem volt válság esetére.⁶

A Balkán Szövetség 1912. október 8. és november 17. közötti diadalmas előrenyomulása, Lüleburgasz, Szaloniki, Skopje bevétele, a kumanovói győzelem, Drinápoly körülfoglalása és Csataldzsa megrohanása, a tengerszorosok veszélyeztetése és a törökök első fegyverszüneti kéréseinek visszautasítása felborította a nagyhatalmak által kidolgozott korábbi állásfoglalást. A Balkánon Csataldzsa, Drinápoly, Janina és Szkutari kivételével megszűnt a török fennhatóság. A nagyhatalmi különakciók – és ezzel a helyzet további bonyolításának – elkerülése érdekében szükségessé vált a párbeszéd. A Monarchia és Oroszország által meghirdetett status quo a lüleburgaszi győzelem után túlhaladottá vált.⁷

A berlini szerződés elvileg a nagyhatalmakra hagyta a végső döntés jogát, amennyiben a Balkán helyzetében változás áll be. Ezzel a joggal éltek is korábban a nagyhatalmak, mikor a háború kitörése előtt átadták jegyzéküket a törököknek (is), amelyben leszögezték, hogy nem engednek területi változást a félsziget rendjében.⁸ Véleményünk szerint ez a lépés azért volt elhibázott, mert a törökök nagyhatalmi védelmet véltek kiolvasni a sorokból, így nem törekedtek igazán a macedón probléma

tényleges rendezésére, s a kisállamokkal való megegyezésre (jóllehet a nagyhatalmak egy része éppen a törökök várható győzelme miatt ragaszkodott a status quo-hoz).

A londoni békekonferencia összehívásával – ahol csak a kisállamok képviselői ültek tárgyalóasztalhoz – a nagyhatalmak fontos elveket adtak fel 1878-ból, de legalább a látszólagos ellenőrzést fenn tudták tartani. Ezzel a lépéssel a balkáni államok elérték külpolitikai nagykorúságukat és függetlenedésüket az 1878-as szerződésektől, a nagyhatalmi felügyelettől.⁹ Ezért volt különleges jelentősége annak is, hogy az 1913-as bukaresti békét a nagyhatalmak végül már nem tudták revideálni. Az volt az 1878-as rendezés végső kudarca.

A másik, nagyhatalmi nemzetközi konferencia létrejötté egyben azt is jelentette, hogy nincs lehetősége a balkáni államoknak és a nagyhatalmaknak különmegállapodásra. Ilyen értelemben a nagyhatalmak összehívása Grey angol külügyi államtitkár és Poincaré részéről kitűnő megoldásnak ígérkezett, a konferencia azonban fokozatosan eljátszotta a balkáni államok amúgy is csekély támogatását, aminek az lett a következménye, hogy az ott hozott döntések a nagyhatalmakat ugyan kötelezték, de a kisállamok egyszerűen figyelmen kívül hagyták a rendelkezéseket. E konferencia döntéseivel itt részletesen nem foglalkozunk.

Érthető módon a nagyhatalmi beavatkozás növekvő veszélye miatt a balkáni államoknak – és mellel a nagyhatalmaknak is – az lett volna az érdeke, hogy mihamarabb békét kössenek.¹⁰ E lehetőséget korlátozta, hogy nem szereztek meg minden kívánt területet, és erre a törökök hajthatatlansága miatt nagyhatalmi segítség nélkül esélyük sem volt. Az első török javaslatok elutasítása, illetve a kisállamok túlzó igényei végül is ahhoz vezettek, amit a balkáni államok egyrésztől éppen elkerülni igyekeztek – a nagyhatalmi beavatkozáshoz. Másfelől viszont csak így juthattak diplomáciai többléttámogatáshoz, és így erőfölényhez előbb a törökökkel, majd egymással szemben. Ezért a balkáni államok végül is nem tiltakoztak a nagyhatalmi beavatkozás ellen. A törökök pedig éppen a nagyhatalmi beavatkozásban látták az esélyt a teljes összeomlás elkerülésére, legyen az akár antant, akár német–osztrák támogatás. Így megindult a verseny a nagyhatalmak kegyeinek elnyeréséért azok után, hogy előzőleg kívánságuk ellenére kirobbantottak egy háborút. 1913 elejéig tehát a nagyhatalmak – elsősorban nem saját diplomáciai eredményeiknek, hanem a kisállamok diplomáciai kudarcainak köszönhetően – még kedvező pozíciókkal bírtak. A kisállami katonai sikerek miatt azonban a nagyhatalmak semmiképpen sem voltak semlegesnek tekinthetők, a nagyhatalmi érdekcsoportok az egység hiánya miatt végül egymással is megküzdeni kényszerültek, nem csak a balkáni államok törekvéseivel, s lehetetlenné vált az összhatalmi nyomásgyakorlás.

A diadalmas bolgár sereg november 5-e után Konstantinápoly előtt állt, miközben a nagyhatalmak egy része a status quót pártolta, másik része az „érdektelenség” politikája mellett állt ki. A tengerszorosok fenyegetettsége – az orosz és osztrák mozgósítások mellett – felbolygatta a kedélyeket. A bolgároknak olyan taktikát kellett kidolgozni, amellyel rávehetik a hatalmakat a területi követeléseik elfogadására úgy, hogy közben azok nem avatkoznak bele az események menetébe saját érdekeik védelmében, hiszen a szorosok sorsa a nagyhatalmak számára is fontos volt. A Lloyd George-szal való találkozás során (1912. október 31.) Madzsarov londoni bolgár nagykövet még a következő alapelveket szögezte le: 1) Bulgária nem kívánja Konstantinápoly, a Boszporusz és a Dardanellák megszerzését, követeli viszont a Szarozsi-öböl–Malatrafok vonalat. 2) Szaloniki nemzetköziesítendő, 3) a mohamedán Albánia kapjon autonómiát. Bulgária ezzel eléllt az eddig általa is elfogadott status quótól (Bulgária azt

(Bulgária azt állította, hogy a háborút nem területi célok miatt, a macedón reformok kikényszerítéséért indította, valójában a hatalmakat és a románokat kívánta ezzel távol tartani a beavatkozástól). Ugyanakkor olyan elképzeléseket is hangoztatott, melyek egybeváltak a nagyhatalmak által követelt intézkedésekkel. Bulgária javaslatai partnerre találtak Lloyd George személyében. A brit kormányzat arra az állásfoglalásra jutott, hogy nem lép fel a törökök védelmében,¹¹ azaz lemondott a status quo védelméről, s a desinteressement hívéül szegődött.

Csakhogy a török fegyverszüneti kérelem kérése miatt Bulgária számára szükségessé vált, hogy ne csak minél hamarabb békére kényszerítsék a törököket, „*de Európát is megfélemlítsék*”, ezért szükségessé vált csapataik bevonulása Konstantinápolyba. Madzsarov arra hivatkozott, hogy nem adhatnak időt a török csapatoknak, hogy Kis-Ázsiából erősítést hozzanak. „... hiszem, hogy egy nap majd a miénk lesz Konstantinápoly, de most még túl nagy falat a torkunknak – írta, megfogalmazva a bolgár blöff hátterében álló célokat: *Ha mindent nekünk adnak, amit akarunk, Bulgária kétszer nagyobb lesz... Az oroszokat és angolokat Konstantinápolyon kívül Törökország semelyik része nem érdekli. Ezért Konstantinápoly fenyegetése maga is biztosítja, hogy a többi területet megszerzi Bulgária.*”¹² Az angol külügyminiszter ezért – tartva Konstantinápoly elestétől és az antant együttműködésének gyengülésétől – inkább megígérte a bolgár érdekek támogatását a béketárgyalások során, mintsem hogy a további komplikációkkal is számolnia kelljen. Az angolok tehát eljutottak nemcsak a status quo feladásához, de a be nem avatkozás elvét is elvetették. A britek egy része tévesen úgy vélte, ha Törökország „megszabadul” európai birtokaitól, Kis-Ázsiában újjászülehet, megakadályozva a német behatolás továbbterjedését. Ha a bolgárok bevonulnak Konstantinápolyba, nemcsak a status quo nem lesz fenntartható, de a törökök tárgyalási pozíciói is megroppannak – ezért az angolok fellépése akarva-akaratlan részben a törökök érdekeit is védte.

A Monarchiát és a hármasszövetséget nem zavarta volna különösebben Konstantinápoly eleste, ha ezzel kellemetlen helyzetbe hozható Oroszország. Így Bulgária és a Monarchia érdekei e kérdésben egybeestek, a bolgárok Csataldzsa és Drinápoly ügyében kaptak is némi támogatást az osztrákoktól. Novembertől minden fél igyekezett maximálisra növelni zsarolási potenciálját.

Október 24-én (november 6-án) a cár elutasította Drinápoly bolgár kézre kerülésének gondolatát.¹³ Október 28-án (november 9-én) ezért – tehát még szintén a csataldzsai roham előtt – Danev, a bolgár szobranje elnöke hangot adott véleményének, hogy szerinte európai nyomás nélkül Törökország a nyilvánvaló vereség ellenére sem fogja önként átadni az igényelt területeket, szükséges tehát megszerezni a nagyhatalmak támogatását.¹⁴ Az előbbiek alapján bizonyos, hogy a katonai indokok mellett ez is szerepet kapott a csataldzsai rohamban – a szorosok elfoglalásával való fenyegetőzéssel látták biztosnak Anglia és Oroszország érdeklődésének felkeltését. A roham után Anglia azonnal a fegyverszünet támogatói mellé állt, Oroszország viszont nem a bolgárok által várt módon reagált. Szazonov a támadás hatására a románok felé fordult a bolgárok hátában. Csataldzsa megrohanása tehát félig blöff volt, s ezzel a törökök is tisztában voltak.

Szazonov orosz külügyminiszter eredeti álláspontja tehát az volt, hogy Drinápoly a törököké marad, de francia kérésre végül is elállt ettől. Konstantinápoly elfoglalásához azonban nem járult hozzá, erre az esetre a flotta mozgósítását helyezte kilátásba, akár huszonnégy órán belül.¹⁵ Ugyanakkor Gesov bolgár miniszterelnökkel is közölte – valószínűleg így próbálva lebeszélni a bolgárokat Konstantinápoly elfog-

lalásáról –, hogy a szerbek nem kaphatják meg a kívánt adriai kikötőt, így természetesen a bolgárok sem juthatnak ki a Dardanellákhoz, hiszen ez alaposan felborítaná az egyensúlyt a felek között.¹⁶ A közlés egyben azt a burkolt figyelmeztetést is tartalmazta, hogy – akár kijutnak a bolgárok a Dardanellákhoz, akár nem – a szerbek automatikusan Macedónia felé fognak fordulni, így a bolgár fegyverekre esetleg másutt is szükség lehet. Sőt várható volt, amennyiben a bolgárok mégis megkísérlik Csataldzsa bevételét, maguk az oroszok fogják Szerbiát és Romániát erőteljesebb lépésekre sarkallni. Ezzel az oroszok is feladták a desinteresselmentes politikáját.

Ferdinánd bolgár királyon és vezérkarán kívül senki sem tartotta reálisnak Konstantinápoly tartós megszerzését a bolgárok közül – de a nagyhatalmak nem elhanyagolható veszélyforrást láttak az ilyen irányú törekvésekben. Danev, a szobranje elnöke maga úgy nyilatkozott a németeknek, hogy nem áll szándékukban meghódítani a várost, mert az a kis-ázsiai partvidék nélkül értéktelen és életképtelen, Kis-Ázsia megtámadása pedig mindenkiben bolgárellenes érzéseket keltene, és esélytelenné tenné a vállalkozást.¹⁷ Az angolok egy ideig ugyan gondolkodtak azon, hogy Szalonikit és Konstantinápolyt nyilvánítsák szabad kikötőnek, semleges, nemzetközi ellenőrzés alatt álló területnek a szorosokkal együtt, de az oroszok elutasították a javaslatot.¹⁸

Az orosz békejavaslat – feladva a status quót – végső soron a következőket tartalmazta: a törökök lemondanak minden területről az Enosz–Midia vonaltól keletre; így a bolgárok nem juthattak ki a Márvány-tengerre. Madzsarov és Danev is úgy gondolták, hogy a Rodostó–Midia vonal kierőszakolása nem éri meg a háború folytatásával járó kockázatot, mert bizonyos, hogy a törökök azt önként nem adják „... és csupán Rodostó miatt sehoh másutt ne kelljen területről lemondani”.¹⁹ A szerbek a bolgár–szerb szerződés szövegének megfelelően megkapják Skopjét és egy területsávot az Ohridi-tóig és San Giovanni di Medua kikötőjéig, így egy korridoron keresztül kapcsolatot teremthetnek a tengerrel. Albánia autonóm török tartomány lesz. Montenegró megkapja a Szandzsák teljes területét, Románia semlegességéért cserébe határkiigazítást kap Dobrudzsában. Szaloniki szabad kikötő, az Athosz-hegy semleges terület lesz.²⁰ Látható, hogy Románia kárpótlása már a kezdet kezdetén fontos szerepet kapott az orosz politikában, továbbá, hogy a szerbeket adriai kikötővel kívánták jutalmazni, ami ismételten arra utal, hogy – bár az 1912-es szerb–bolgár szerződés nem mondta ki – az ilyen irányú értelmezések nem voltak idegenek az oroszoktól sem. Mint ahogy az sem, hogy november elején feladva a status quo és a desinteresselmentes elvét, helyette immár a felosztást propagálják.

Kiamil pasa nagyvezér már november 3-án a hatalmakhoz fordult közbenjárás ügyében, november 11-én pedig ismételten békét kért, amit a bolgárok elutasítottak.²¹ Genadiev külügyminiszter a bukaresti béke után élénken kritizálta az akkori bolgár vezetés Csataldzsa alatti magatartását, hiszen az említett dátumon kívül még kétszer nyílt alkalom a békekötésre.²²

A fegyverszünet megkötését siettetette Kiamil pasa állítólagos közeledése is a semleges románokhoz,²³ akik Dél-Dobrudzsát szerették volna megszerezni a status quóban beállt változás miatt. A bolgárok nem bírtak szabadulni gyanújuktól, hogy a Monarchia és Oroszország a dél-dobrudzsai román igények támogatásával próbálja a románok Erdélyre és Besszarábiára vonatkozó követeléseit elterelni,²⁴ s a bolgár területnövekedést meggátolni.

Az orosz diplomácia titkos reménye ugyanakkor nemcsak az volt, hogy sikerül eltávolítani Romániát a hármas szövetségtől, és hogy hamarabb kényszeríthetők

békére a bolgárok a dobrudzsai román követelések támogatásával, de az is, hogy Románia belép a Balkán Szövetségbe Dél-Dobrudzsa feláldozása árán.²⁵ Az oroszok azt nem vették figyelembe, hogy az utóbbi két cél elérése egymásnak ellentmondott, hiszen egy területi engedményekre kényszerített Bulgária aligha látná szívesen és szövetségesként Romániát, míg Románia a kompenzáció elmaradása esetén nem lépne be a szövetségbe. Az oroszok ilyen irányú törekvései szükségszerűen azt erősítették, hogy a másik fél a Monarchia oldalán keressen támaszt.

Danev budapesti látogatása során – reagálva az oroszok Szerbiával és Romániával való fenyegetésére – egyértelműen elutasította a szerbek kijutását az Égei-tengerre,²⁶ ezért is érezte később árulásnak, amikor a Monarchia szerbeknek tett ilyen irányú javaslata napvilágot látott. A ruszofil bolgár kifejtette, hogy a nemzeti egység elérése után az Oroszországgal való együ...nűködés véget ér, megszűnnek a közös érdekek, és Bulgária a Monarchia felé igyekszik majd jobb kapcsolatokat kiépíteni, hiszen érdekeik sehol sem ütköznek.²⁷ Az utóbbi kijelentés burkoltan annak elismerését is jelentette, hogy Macedóniát – mivel Bulgária is változatlanul igényt tartott rá – csak úgy kaphatja meg, ha szövetséget vagy kereskedelmi kijutást ígér a Monarchiának az Égei-tengerre. Levonta a következtetést, hogy a Balkán Szövetségen belül növekednek az ellentétek, és Bulgária ezért keresi a Monarchia támogatását. Az október 29-i (november 11-i) kihallgatáson a császár felajánlotta a Monarchia támogatását, amennyiben bolgárok hajlandók valamiféle kompenzációt adni Romániának.²⁸

Ami a Monarchia állásfoglalását illeti, Lloyd George felismerte, ha a Monarchia bevonul a Szandzsákba, diszkreditálná magát, ezután aligha lenne olyan helyzetben, hogy egy nemzetközi konferencián legálisan és sikeresen képviselje érdekeit – hiába építené meg a Szandzsák-vasutat a nagyhatalmak tiltása ellenére, aligha juthatna ki kedvezményekkel Szalonikiig, a szerbek Adriától való távortartása pedig szintén nehezen lenne keresztülvihető a nagyhatalmi reunión.²⁹ Éppen ezért a Monarchiától az angolok nem vártak ilyen lépést. A Monarchia elképzelése éppen az volt, hogy érdekeit a nagyhatalmi koncerten belül érvényesíti, s nem konfrontatív politikával. Így is tett, amikor november első felében elérte, hogy Szerbia ne kapjon kijáratot az Adriára, és Albánia legyen autonóm.

A Monarchia mellé állva Madzsarov támogatta a független Albánia gondolatát, mert különben a szerbek és a görögök pretenciói a területre „*diszkreditálnák felzabadító harcunkat*”.³⁰ A háttérben mindemellett az állt, hogy – mivel lemondott a Szandzsákról és a Szalonikit érintő törekvéseiről – a Monarchiát Madzsarov szerint ezért Albániában morális támogatásban kell részesíteni, s ezzel együtt elérni, hogy ne támogassa az Adriáról kiszoruló, s az oroszok támogatását bíró, Égei-tenger felé forduló szerbeket.

Danev lelkesedés nélkül ugyan, de támogatta az adriai szerb kikötő ügyét, mert tudta, ha a szerbek nem kapják meg, akkor Macedóniában kell őket kárpótolni. A Monarchia Adria-politikája tehát közvetve a bolgár érdekeket is fenyegette, pedig Berchtold szándéka éppen a bolgárok megnyerése volt. A Monarchia azzal, hogy később kiszorította Szerbiát az Adriáról, tulajdonképpen szét is törte a Balkán Szövetséget, aminek végeredményeképpen a bolgárok itták meg a levét, akiket végül a macedóniai szerb aspirációk a Monarchia karjaiba hajszoltak.

A csataldzsai roham előtt tehát ez volt a helyzet. A Monarchia kész volt erőteljesebb eszközöket igénybe venni a szerbek ellen az Adria ügyében, vélvén, hogy az elvi támogató nyilatkozatok ellenére Bulgária nem fog Szerbia oldalán hadat viselni, sőt a szerb Niš és Pirotn megszerzésére buzdították a bolgárokat.³¹ A bolgárok pedig

úgy látták, hogy a Monarchia nincs ellene a Balkán Szövetség létének, sőt akár török-ellenes fellépésének, amennyiben Szerbia nem tagja annak, és a szövetségnek nincsenek Monarchia-ellenes céljai.

A csataldzsi roham elhárítása mindenestre azt jelentette a törökök számára, hogy a tárgyalásokon diplomatái feltételeket szabhattak, s nem voltak teljesen kiszolgáltatottak a szövetségeseknek, akik így akarva-akaratlan kénytelenek voltak Oroszországhoz (vagy másához) fordulni a törökökre való nyomásgyakorlás erősítése érdekében. Az orosz befolyás erősödése viszont – a háború okozta kezdeti diplomáciai eltávolodás után – ismét egybevágott Oroszország terveivel, amely egészen addig ismét kedvező helyzetben érezhette magát, míg a szövetségesek és a törökök követelései közötti ellentmondás a háború folytatásához nem vezetett.

A csataldzsi roham kudarca ellenére az a helyzet állt tehát elő, hogy mire a törökök november 3. után ismét a nagyhatalmak mediációját kérték, azok közben már túlléptek az általuk propagált status quo keretein. Amikor november 7-én Törökország képviselői megkérdezték Pallavicinit, vajon tárgyaljanak-e a szövetségesekkel olyan alapokon, mint tették elődeik annak idején San Stefanóban, reménykedve a békeszerződés nagyhatalmi felülvizsgálatában, Pallavicini tárgyalásokra biztatta a törököket.³² De hamar kiderült, hogy az oroszok ragaszkodnak ahhoz, hogy a kisállamok osszák fel a zsákmányt, s ne a nagyhatalmak londoni konferenciája – mert az utóbbi bekövetkezte tovább gyengítené az oroszok pozícióit a Balkán Szövetséggel szemben. Így a törökök kezdeti reményei gyorsan elszálltak, ennek következtében nem a gyors és megalázó békekötést választották, reménykedve a nagyhatalmi revízióban, hanem egy másik megoldást.³³

A törökök első ajánlata a szövetségesekhez november 18-án érkezett be, ebben Noradunghian külügyminiszter autonómiát ígért Albániának és Macedóniának, de Trákiához ragaszkodott. A békejavaslat területi része a következőképpen hangzott. A Drinápolyi vilajet autonóm lesz, Bulgária megkapja Lozengrádot, Kirdzsalit, Musztafapasát, Nevrokopot és Dorumajbabát, továbbá szabad vasúti kijutást az Égei-tengerre. Görögország megkapja Elaszónát, Grevenát, Prevezát, Szerbia Kumanovót, Prištinát, Mitrovicát és a Szandzsák keleti felét, míg Montenegró a Szkutari-tavat a város nélkül, Plavát és a Szandzsák nyugati felét. Albánia, Macedónia és a szigetek is autonómiát kapnak, de a kormányzót a törökök nevezik ki.³⁴ Az ajánlattal még a szerbek sem lehettek elégedettek, mert csak vasúti kijutást kaptak a tengerhez.

Törökország tulajdonképpen alig ígért többet, mint amit maguk a szövetségesek a háború előtt követeltek. A tárgyalások során a törökök számára egyértelműen adott volt, hogy az időhúzás a szövetségen belüli ellentétek kiéleződéséhez vezet, ami a szövetség szétesését is jelentheti, s kedvezőbb békelehetőséget, ráadásul a nagyhatalmak beavatkozásának valószínűsége a megegyezés elmaradásával csak nő. Nem véletlen, hogy a török politikát a németek és a Monarchia is támogatták. Ez a politika 1911–1912 során Olaszország ellen nem volt sikeres, igaz akkor az asztal túloldalán csak egy állam állt, amelyet viszont minden hatalom támogatott törekvésében. Azzal, hogy a törökök a bolgárokhoz fordultak a fegyverszüneti kérelemmel – ami melleleg logikus volt, hiszen ők jelentettek komoly veszélyt a fővárosra –, egyrészt vezető szerepet tételeztek fel a bolgárokról, így erősítve szövetségen belüli pozícióikat, másrészt megkísérelhették őket különbékére kényszeríteni, ami a szövetségesi keretek áthágását és a szövetség szétesését jelentette volna.

A fegyverszünetet végül december 3-án kötötték meg.³⁵ Görögország flottája katonai szerepe és az égei-tengeri szigetek hovatartozásának kérdése miatt hadviselő

fél maradt. A görög flotta tevékenysége nélkül a törökök bármikor átdobhattak volna erősítéseket a balkáni frontra Ázsiából vagy Tripoliból. A Berchtold meghirdette status quo végérvényesen megdőlt, a Poincaré által javasolt „desinteressement” politikája szintén. A Balkán Szövetség és a törökök tárgyalásai új feladatok és új helyzet elé állították a nagyhatalmakat is. Mivel a Monarchia politikája eddig a Balkán Szövetség kialakulásának megakadályozását célozta, nem volt tartalék „forgatókönyve” a szövetség létrejötte utáni szituációk kezelésére. Ezért improvizálni kényszerült, miként Oroszország is. Az antant meg akarta tartani a Balkán Ligát a saját céljaira, míg a hármas szövetség szét akarta verni.³⁶ Ez alapjaiban meghatározta a két konferencia ügyéhez való hozzáállásukat.

A nagyhatalmi konferencia mellett a hadviselő felek is összeültek a békefeltételek tárgyalására a St. James palotában december 16-án.³⁷ A szövetségesek azonnal követelték a szigetek és Drinápoly átadását, amit a törökök megtagadtak, mint ahogy nem voltak hajlandók tárgyalni a görög küldöttekkel sem, akik nem írták alá a fegyverszünetet. A nagyhatalmak elképzelései szerint Drinápolyról és a szigetekről le kell mondaniuk a törököknek, azonban az utóbbiak semlegesítendőek, és a kérdéskör a nagyköveti reunióra tartozik. A görögök ragaszkodtak ahhoz, hogy a béketárgyalásokon a szigetek kérdése is véglegesen rendeződjön.

December 14-én a békekonferencia első ülésén a felek elfogadták azt a bolgár javaslatot, hogy először a keleti, bolgár–török határt kell kijelölni.³⁸ Ez létfontosságú volt Bulgária szempontjából, hiszen a kormányzat mielőbb el akarta érni a bolgár sereg tehermentesítését és átcsoportosítását Macedóniába, emellett így elkerülhették a szerzett területek azonnali felosztásának várhatóan nagy vitákat kavarázó lépését. Ezzel ráadásul elérték, hogy Bulgária érdekei kulcsfontosságúvá váltak a tárgyalás során, és végig meghatározó szerepet játszottak.

Az már a kezdetektől fogva látszott, hogy a nagyhatalmi támogatás csak áldozatok és lemondások árán nyerhető meg. Paradox módon éppen Bulgária volt az, mely a területi engedményeket leginkább elutasította, pedig San Stefano felélesztéséhez neki volt a leginkább szüksége a nagyhatalmi támogatásra. A Monarchia közvéleménye úgy vélte, minél több területet szerez meg Bulgária Macedóniában, annál kevesebb jut a szerbeknek, ezért az ilyen terveket csak támogatni lehet. Ez részben ellent is mond a „Drang nach Salonika” elvének, részben viszont Bulgária szimpátiájának hosszú távú megnyerésével éppen ezt a célt szolgálta. A másik oldalról viszont a Monarchia azt sem tartotta lehetetlennek, hogy ha Macedóniát mégis Szerbiának juttatja, a szerbek talán engedélyezik a forgalmat Szaloniki felé. Sőt egy harmadik elképzelés szerint, ha Bulgária elveszti Szalonikit, de megtartja Kavalát, az a Monarchia számára ugyanolyan jó kikötő – hiszen az is az Égei-tengeren van –, de a Monarchia és Kavala közötti vasúti összeköttetés problémája miatt ekkor szükség van Románia barátságára is. Éppen így válik érthetővé Berchtold részéről a bolgár–román megegyezés propagálása és maga a „tojástánc” szükségszerűsége is, különösképpen 1913 nyara után.³⁹

A szövetségesi bizalom megingása és egy szerb–görög–török különbéke esetleges veszélye is befolyással volt a helyzetre. December 2-án (15-én) Gesov arról informálta a delegációt, hogy a békekötés sikertelensége esetén elképzelhető, hogy Bulgária egyedül lesz kénytelen folytatni a háborút Drinápoly megszerzése érdekében,⁴⁰ ezért szükségesnek tartott 15–20 napot nyerni a hadsereg számára, hogy az feltöltse állományát és készleteit.⁴¹ December 10-én (23-án), mikor a törökök közölték hajlandóságukat a tárgyalások megkezdésére a görögökkel, Szavov tábornok jeleltette Gesovnak, hogy az oszmánok csapatokat hoznak át Gallipoliba és Csataldzsába, és

szerinte hamarosan megkísérlik a kitérést. A főparancsnok úgy vélte, hogy a tárgyalásokon nem érhető el Drinápoly átadása, éppen ezért fontos, hogy a tárgyalások eredményel vagy anélkül, de négy-öt napon belül véget érjenek.⁴² Szavov követelte a hadműveletek folytatását, kifejtve, hogy a fegyverszünet ellenére a bolgár sereg napi 3 millió levájába kerül az államnak.⁴³ Ez kellemetlenül érintette Danevet, hiszen immár két ellentétes elképzelésnek kellett megfelelnie egy időben.

A Porta az összegyűlt szövetséges képviselőknek – az államok londoni nagyköveteinek – december 26-án előterjesztett egy javaslatot, mely szerint a határ Enosztól nyugatra a Szaroszi-öbölben kezdődne, és úgy érné el a Fekete-tengert, hogy Drinápoly török kézen maradjon. Nyugat-Trákia és Macedónia egy része, beleértve Szalonikit is, autonóm provincia lenne a szultán szuverenitása alatt, míg Bulgária csak az Égei-tengerhez való kereskedelmi, gazdasági kijutás lehetőségét kapná meg, ugyanúgy, mint Szerbia az Adriánál, és ez így egyenlő feltételeket biztosítana a két állam számára.⁴⁴ Ennek különösen a Monarchia örült volna, hisz így a szerbeket érintő javaslata precedens értékűvé és követendő példává válna, míg egy autonóm tartomány létrehozása jobb beavatkozási lehetőséget jelentett volna, mint egy szerb, vagy bolgár, vagy egy felosztott Macedónia. Másnap a török minisztertanács egy új elképzeléssel állt elő: az Égei-tenger partja az Ergene folyótól Szalonikiig maradjon török, Szaloniki nyilvánításék nemzetközi kikötővé, Kavalát viszont megkapnák a bolgárok.⁴⁵ Drinápoly kérdése kulcsfontosságú volt. Berchtold már december 21-én kijelentette, hogy Drinápoly nem maradhat a törököké, és ebben szövetségei is egyetértettek. Bár az oroszok eredendően a várost török kézen kívánták hagyni, a Monarchia álláspontja miatt ők is kénytelenek voltak véleményüket megváltoztatni e kérdésben, nehogy Bulgária és a Monarchia között közeledés induljon meg. December 28-án a törökök közzétették hivatalos ellenjavaslatukat a szövetségeseknek: 1) A Drinápolyi vilajet a törökök közvetlen irányítása alatt marad. 2) Macedónia fejedelemség lesz Szaloniki központtal, s a szultán szuverenitása alatt marad, egy Balkán Szövetség által jelölt fejedelem irányításával, akit viszont a szultán nevez ki. 3) Albánia autonóm lesz a szultán szuverenitása alatt,⁴⁶ egy, az oszmán uralkodócsaládból származó herceg uralma alatt, akit 5 évre választanak, s mandátumát meg lehet hosszabbítani. 4) Minden égei-tengeri sziget török marad. 5) A krétai kérdéstről nem a békekonferencia hivatott dönteni, hanem a nagyhatalmak.⁴⁷

Mivel a Balkán Szövetség képviselői egyáltalán nem támogatták a török javaslatot, a török delegátusok másnap egy módosított javaslatot nyújtottak be, ami még mindig túl messze volt a szövetségesek elképzeléseitől. Új javaslatukban a törökök megállapították, hogy Konstantinápoly védelméhez elengedhetetlenül szükséges Drinápoly, de lemondtak Szaloniki birtoklásáról. A Porta ragaszkodott ahhoz is, hogy Trákia Xanthiig török kézen maradjon, de kijelentette, hogy hajlandó átadni Epiroszt, ugyanakkor ragaszkodik Albánia autonómiájához. Amennyiben Drinápolyt mégis át kell adni, úgy az egész Drinápolyi vilajetnek török kézen kell maradnia.⁴⁸ Bulgária csak akkor kaphat kompenzációt Nyugat-Trákiában, ha hajlandó lemondani Drinápolyról. A török küldöttek ragaszkodtak a szorosok bejáratához közeli szigetekhez, a többinek olyan autonómiát ajánlottak, mint Szamosz volt.⁴⁹ A javaslat a szövetségesek számára teljesen elfogadhatatlan volt, hiszen fegyvereik segítségével sokkal többet elértek, jöllehet kezdetben ők is az autonómia megvalósítását hangoztatták fő követelésükként. Válaszul a tárgyalások megszakításával fenyegetőztek. Madzsarov kényszeredetten írta, hogy *„míg a katonák három hét alatt Konstantinápolyig jutottak, addig a diplomaták ugyanennyi idő alatt csupán az autonómiáig”*.⁵⁰

A törökök január 3-án tették közzé újabb javaslataikat Noradunghian külügyminiszter és Resid effendi útján: 1) A Drinápolytól nyugatra fekvő területekről lemondtak. 2) Albánia autonómiát kap. Határaitól és a politikai berendezkedésről a nagyhatalmak döntenek. 3) A Drinápolyi vilajetre nézve Törökország azt javasolja, hogy a bolgár–török határkiigazításról Bulgáriával közvetlenül tárgyalhasson. 4) Krétát illetően döntő a nagyhatalmak véleménye. 5) Az Égei-tenger szigeteit a törökök Kis-Ázsiához tartozónak tekintik, ezért nem mondanak le róluk.⁵¹

A Novaković vezette szerbek rögtön több kifogást is emeltek: az 1. pontot elfogadták azzal a feltétellel, hogy Szkutari és Janina még török kézen lévő területe is belesik. A 2. pont esetén ragaszkodtak ahhoz, hogy a nagyhatalmak és a szövetségesek közös döntése határozza meg Albánia sorsát. A 3. pontot elutasították, mert a szövetségi szerződések nem engedték a különféle eredmények megkötését. A 4. és 5. pontot pedig egyenesen felháborítóknak tartották.⁵² A törökök a 3. pont esetében elfogadták az ellenvetéseket, de a 4. pont esetén figyelmeztettek arra, hogy Krétát – alkotmánya miatt – mintegy „bizományba adták” a nagyhatalmaknak, tehát a döntés az ő kezükben van. A 2. pont esetében a török álláspont győzedelmeskedett, mivel a londoni reunión a nagyhatalmak a Monarchia érdekei és magatartása miatt már a kezükbe vették az ügyet. Az 5. pontról viszont nem sikerült megegyezni.

Noradunghian úgy nyilatkozott, hogy Drinápolyról maguk a bolgárok is hajlandók lennének lemondani, mert szeretnének gyors békét kötni, de a városról való lemondásba a többiek sohasem egyeznének bele, mert ez szükségképpen a macedóniai bolgár jelenlétet erősítené. Ezért ragaszkodnak a szövetség tagjai is a kollektív tárgyalásokhoz: mindenképp a bolgároknak akarják Drinápolyt adni, nehogy Macedónia felé forduljanak, veszélyeztetve az ottani szerb és görög jelenlétet.⁵³ Noradunghian – egyébként találó – megállapítása nagy nyilvánosság előtt történt, s a szövetségesek közötti bizalom megingását eredményezte más eseményekkel együtt.

Danev helytelenül úgy vélte, hogy a törökök továbbra is osztrák támogatásban bíznak, s azért nem írják alá a békét. Felhívta a Monarchia figyelmét arra, hogy az a hatalom, mely kijut a Dardanellákhoz (Oroszországra gondolt), öt éven belül maga adja majd Drinápolyt a bolgárok kezére, hogy szövetségét megnyerje. Danev a szigetek kérdésében is felajánlotta támogatását a törököknek, ha azok lemondanak Drinápolyról, s gyorsítják a békemegállapodás létrejöttét: ez esetben az életképes ázsiai Törökország és Bulgária között baráti viszony is kialakulhatna.⁵⁴ Danev nem akarta azt sem, hogy Montenegró elessen Szkutaritól, s azzal áltatta az osztrákokat, ha a várost megkapja az ország, átállna a Monarchia oldalára a szerbekéről.⁵⁵ A bolgár politikus kollektív nagyhatalmi nyomást kért Drinápoly ügyében, s a nagyhatalmi jegyzék később éppen ezt tette⁵⁶ – feladva a be nem avatkozás elvét.

Törökország a nagyhatalmi beavatkozásban bízik, a háborút aligha akarja felújítani, és abban reménykedik, hogy a nagyhatalmak ebben a balkáni államokat is megállíthatják – vélte a Monarchia római követe, Mérey Kajetán.⁵⁷ A törökök számára az egyetlen lehetőség a kedvező békére az volt, ha sikerül megosztani a szövetségeseket, és/vagy kiprovokálni a nagyhatalmak beavatkozását a békefolyamatba – így a bolgárok kérését sem vették zokon. Erre egyébként azért is jó esélyeik voltak, mert a szövetségesek ahelyett, hogy a mielőbbi megegyezést forszírozták volna, egymással szemben nyilvánosan is követeléseket fogalmaztak meg a területek felosztását illetően. A szerbek a szerződés felülvizsgálatát követelték, kijáratot az Adriai-tengerre, s a Vardar bal partját. Mijatović szerb delegátus kijelentette, ha Bulgária megkapja Drinápolyt, nem illeti meg Macedónia.⁵⁸ A bolgárok ugyanis Macedónia megszerzése esetén

balkáni hegemóniájuk védelmében szükségszerűen szövetséget fognak kötni a törökökkel. Bulgária egyedül nem olyan erős, hogy Drinápolyt elfoglalja, ezért rá van utalva, hogy a segítségért cserébe tárgyaljon Macedónia újrafelosztásáról.⁵⁹

Január 6-án a törökök elfogadták a Marica–Tundzsa határvonalat és lemondtak Kirkkiliszéről. Francia körök a Drinápolyról való lemondásért cserébe Khiosz és Mütiléné megtartását ajánlották fel az oszmánoknak, akik ezt elutasították.⁶⁰ Krétát hajlandók voltak átadni, de a többi szigetről nem mondtak le.⁶¹ Ez elfogadhatatlan volt a szövetségesek számára, a tárgyalások megszakadtak.

A nagyhatalmaknak kellett közbelépniük, ezzel céljukat a törökök elérték. Grey egymás után három javaslatot tett a drinápolyi kérdés rendezésére, de mindhármat visszautasították. Ezek a következők voltak: 1) Drinápoly maradjon török, de veszítse el erődjellegét. 2) Drinápoly átadásáért cserébe a nagyhatalmak garantálják Konstantinápoly biztonságát. 3) Drinápoly bolgár lesz, a mecsetek extraterritoriálisak, de szultáni őrsgéggel, a sírokat pedig nemzetközi felügyelet alá helyeznék. Az első elképzelésben a törökök a nagyhatalmi álláspont kedvező módosulását látták irányukban, de a második javaslatot képmutatónak tartották. Rámutattak arra az ellentétre, hogy a nagyhatalmak eddig a status quo elvét hangoztatták, most pedig segédkeznek Törökország feldarabolásában. Konstantinápolyt pedig úgyszemint vehetik el a törököktől, mert egyik nagyhatalom sem egyezne bele, hogy a város orosz legyen, az oroszok pedig sosem hagynák, hogy bolgár kézbe kerüljön. *„Levágják kezünk-lábunk, most a fejünket akarják levágni, és azt ígérik, utána nyugton hagynak minket”* – panaszkodtak a török küldöttek.⁶²

A Balkan Committee egyik tagja, Edward Boyle felvetette – akárcsak korábban a törökök –, hogy a Konstantinápoly és Drinápoly közötti terület kapjon autonómiát a szultán szuverenitása alatt. Venizelosz ezt elfogadta, de Madzsarov úgy nyilatkozott, mivel a terület csak Bulgáriával határos, a görögök véleménye aligha számít e kérdésben. Drinápoly (és Szaloniki) nélkül Bulgária kijutása szinte lehetetlenné vált volna az Égei-tengerre, s a görögöknek éppen ez a törekvésük.⁶³ A törökök Kelet-Rumélia, Kréta és Macedónia példáját hozták fel, melyek valamennyien autonómiával rendelkeztek, de az említett területek mind elvesztek, vagy elveszni látszóttak, és csak állandó feszültségforrást jelentettek. Egy autonóm Trákia előbb vagy utóbb Bulgária vagy Görögország része lenne, esetleg a három érintett ország összeveszne rajta, így ez a megoldás állandó feszültséget gerjesztene a felek között. Valószínűleg ez a megoldás már csak ezért sem merült fel a nagyhatalmak részéről Macedóniát illetően. A török küldöttek utolsó javaslatként felajánlották Dedeagaç és Thaszosz átadását a bolgároknak cserébe Drinápolyért. Szavov bolgár tábornok azonban ezt elutasította.⁶⁴ Danev visszautasította azt a javaslatot is, hogy a törökök csak a Marica jobb partján lévő Karagaç külvárost adják át Drinápolyból, ahol a vasútállomás volt, valamint a vasutat Dedeagaç kikötőjéig.⁶⁵

Mivel a bolgárokkal való megegyezés nem járt sikerrel, a Porta megkísérelte Görögországot leválasztani a szövetségesek oldaláról. Ha ez sikerül, és a görögök kilépnek a szövetségesek közül, a törököket semmi sem akadályozta volna meg afrikai és ázsiai csapataik Európába szállításában, ami a háború menetét is számukra kedvezően befolyásolhatta volna. Tevfik lemondott Ciprusról – ez brit birtok volt –, Krétáról, Szamoszról, Szamothrakéről, autonómiát adott volna Rodosznak – ez meg olasz megszállás alatt állt –, Khiosznak, Kósznak, Kilimnosznak, és csak Lémnosz, Tenedosz és Imbrosz birtokához ragaszkodott, sőt szabad elvonulás fejében Janinát is átadta volna, és szövetségi szerződést ajánlott. A görögök viszont ezt egyrészt kevés-

nek, másrészt Ciprus és Rodosz miatt gyanúsnak tartották, így visszautasították.⁶⁶ Mivel Ciprus is szóba került, a törökre neheztelő Fitzmaurice konstantinápolyi angol nagykövet azzal fenyegetőzött, hogy támogatni fogja a Törökországhoz tartozó, de a tripoli háború miatt olasz megszállás alatt lévő Dodekanészosz Görögországhoz csatolását.⁶⁷ Ezt viszont az olaszok vették zokon, és egy ideig leszavaztak minden angol javaslatot. A török állam csőd közeli helyzetbe került, fizetéképtelenné vált. Végül egy 2,5 millió font értékű német hitel húzta ki a bajból az akkor már hatalmon lévő ifjútürök kormányt. Ebből becslések szerint egy hónapig lehetett folytatni a háborút.⁶⁸

A bolgár sajtó kijelentette, a jelenlegi háború az igazságtalan berlini rendezésnek, a San Stefanó-i béke megsemmisítésének a gyümölcse, a felelősség ezért a helyzetért a lap szerint a hatalmakat terheli. Ezért nem szabad hagyni, hogy beleszóljanak a mostani béke eredményébe, kedvezőtlenül befolyásolva azt. Bulgária a béke mellett van, mert a *felszabadító háború* csaknem befejeződött. A háború folytatása teljesen csak Törökországtól függ. Ha a háború folytatódik, az újabb áldozatok újabb jogokat fognak adni a bolgároknak.⁶⁹

A huzavonát megelégedő nagyhatalmak közül az oroszok már december 23-án kijelentették, ha a háború újra elkezdődik, nem garantálhatják tovább semlegességüket. Januárban már az Arméniába való benyomulást tervezték,⁷⁰ de január 4-én Grey-nek sikerült elérnie egy megállapodást, hogy a béketárgyalások megszakadása esetén közösen gyakorolnak nyomást Konstantinápolyra, mielőtt egy második San Stefano születne. A németek elutasították az erőszakos kényszerítő eszközöket: „*Azt kell tanácsolnunk Törökországnak, ürítse ki Drinápolyt... ha a törökök visszautasítják az átadást, a bolgároknak maguknak kell bevenniük.*”⁷¹ A német politika, mely 1912-ben még Berchtold bolgárbarát irányvonalát követte a Balkánon, ekkor már érezhetően törökbarát irányt vett fel, amit csak felerősített Kiderlen-Wächter külügyminiszter december 30-i halála. A nagyhatalmak egy közös jegyzék átadásában állapodtak meg. A jegyzék szövegében az állt, hogy a háború folytatásával Törökország Konstantinápoly birtoklását kockáztatja, és csak a nagyhatalmak támogatása biztosíthatja a konszolidációt, ehhez viszont Drinápoly és a szigetek feltétel nélküli átadása szükséges. Cserébe a nagyhatalmak biztosítják a drinápolyi muszlimok jogait, és hogy a szigetek ne jelentsenek veszélyt a Dardanellákra.⁷² Vagyis a törökök számára kedvezőtlenül ütött ki a nagyhatalmak beavatkozása, hiszen nem sikerült Drinápolyt illetően megosztani őket, vagy támogatásukat megnyerni.

A nagyhatalmak hozzáállása a semleges felől egyértelműen a beavatkozást szorgalmazó álláspont felé mozdult el. Vilmos császár nyomásgyakorlást célzó tanácsából is egy diplomáciai botrány kavaró Balkán-ultimátum lett, amit ő igen nehezményezett: „*A közeljövőben a nagyhatalmak egyetlen törekvését sem toleráljuk...*”⁷³ A számukra kedvező hangvételű, semlegesnek nem nevezhető jegyzék hatására a Balkán Szövetség ismét kilátásba helyezte a fegyverszünet felmondását, így a jegyzék a béke kikényszerítése helyett az ellentétek kiélezését szolgálta.

A nagyhatalmi jegyzék hatására Törökországban fontos változások zajlottak le. A konzervatív-liberális kabinet nem akarta elfogadni a nagyhatalmi jegyzéket, ezért összehívták a vallási, polgári és katonai vezetők nagytanácsát. Január 22-én a díván 96:1 arányban elfogadta a békefeltételeket. De mielőtt a jegyzék elfogadását nyilvánosságra hozták volna, az ifjútürök Enver bej 40 ember élén 23-án puccsot kísérelt meg, melynek során a díván tagjait elfogták, a hadügyminisztert, Názim pasát, aki korábban sikertelenül kísérelte meg felszámolni mind a Kiamilt támogató katonai ligát, mind az ifjútürök katonai szervezeteket, pedig agyonlőtték. A szultán menesztet-

te a Kiamil–Muktár-kormányt: az ifjútörök Egység és Haladás Pártja 1912. júliusi hatalomvesztése után ismét a kormányba került.

A kollektív demars sikertelen lesz – jósolta meg január 16-án Mérey Kajetán. A római követ szerint Törökország egy kiújuló háborúból jól jönne ki, hiszen sokkal több területet már úgyszem vesztet, Konstantinápoly elesét pedig úgyszem tűrnék a nagyhatalmak. Mivel a Balkán Szövetség nem nyerhet sokat, így az új török kormánynak nem kell a bukástól tartania. A törökök abban reménykedhetnek, hogy a románok támadást indítanak Szilisztria megszerzéséért, a bolgárok pedig csak akkor adnák át azt a várost, ha megszerzik Drinápolyt, ez egy ördögi kör, melyben mindenkinek a háború az érdeke. Minél jobban követelik a románok a várost, annál erősebben lövik Drinápolyt a bolgárok, s annál erősebben kapacitálják a törökök a románokat a beavatkozásra.⁷⁴ Egy új háborúval a szövetségesek nem nyerhetnek sokat.

Az új török kormány elutasította a nagyhatalmak jegyzékét és a szövetségesek követeléseit.⁷⁵ Drinápolynak csak a Marica jobb partján lévő részét lett volna hajlandó átadni, és a lausanne-i olasz–török béke miatt hazaárulással vádolta az előző kormány tagjait. A szigetek átadását a törökök szintén megtagadták, tudván, hogy a nagyhatalmaknak jobb egy török kézben lévő tengerszoros, mint egy orosz kézen lévő, éppen ezért Konstantinápoly blokádját – amivel az antant fenyegetőzött – nem tartották reális tervnek,⁷⁶ miként azt sem, hogy ha Bulgária beveszi a csatlódsai erőrendszert, a nagyhatalmak semlegesek tudnának maradni. Sőt kilátásba helyezték, hogy lezárják a tengerszorosokat. Az utóbbi eset kellemetlenül érintette volna az orosz gabonaexportot, melynek 1901–1910 között 80%-a a szorosokon keresztül jutott Európába. Az orosz export sokkal inkább a Földközi-tengert használta, mint északi kikötőit: a mangánérc-forgalom 93%-a és a vasérc 60%-a, a cement 70%-a és a vasúti sínek 100%-a a szorosokon keresztül bonyolódott.⁷⁷ Így a szorosok lezárása gazdasági csődöt jelentett volna az oroszok számára – illetve biztos belépésüket a törökellenes háborúba.

Január 28-án a Porta közölte válaszáat a január 17-i nagyhatalmi jegyzékre. Ebben leszögezték, hogy Imbrosz, Lémnosz, Khiosz, Mitiléne és Drinápoly mindenképpen török birtoknak tekintendő. Az új kormány elődje január 3-i javaslatához kíván visszatérni, azaz az Ardát javasolta határfolyónak. A törökök visszautasították nemcsak a bolgárok által követelt Rodostó–Malatra-fok határvonalat, de az enyhébb Enosz–Mídiá és a számukra még kedvezőbb Enosz–Ergene vonalat is, melyet a nagyhatalmak támogattak ugyan, de a bolgárok nem. Sőt követelték a vámok 4%-os emelését. A Balkán Szövetség erre január 29-én felmondta a fegyverszünetet, és február 3-án megkezdődött a háború második szakasza.

Jegyzetek

¹ Lásd: Juhász József: A Nyugat-Balkán a mai nagyhatalmi politikában. In: Árvay V. – Bodnár E. – Demeter G. (szerk.): A Balkán és a keleti kérdés a nagyhatalmi politikában. Bp., Hungarovox, 2005. 277–286.

² *Diószegei István*: Klasszikus diplomácia, modern hatalmi politika. Bp., Gondolat, 1967. 371.

³ A végeredményt mindkét fél döntetlenként vagy a saját győzelmeként könyvelte el, s ez erősen befolyásolta a későbbi konfliktusokhoz való hozzáállásukat.

⁴ Az orosz külpolitika a szorosok státusza megváltoztatásának kudarca után vált csak a Balkán Szövetség szószólójává, s míg Csarikov törekvését egyértelműen offenzíven értelmezte az antant is. Az utóbbit, melyet egyes vélekedések szerint az oroszok csak a félszigetre való visszatérésüket igyekeztek előkészíteni, szövetségesei elfogadták.

⁵ *Hanotaux, G.*: Le guerre des Balkans et l'Europe 1912/13. In: Etudes diplomatiques. vol. 2. Paris, Plon-Nourrit et Cie, 1914. 183.

⁶ Harris, N. D.: The Effect of the Balkan Wars on European Alliances and the Future of the Ottoman Empire. Proceedings of the American Political Science Association. Vol. 10. 1913. 107.

⁷ A Daily Mailt idézi: Mir, Nr. 3689. 1912. október 20. (november 2.)

⁸ *Dungern, Freiherr von*: Die Bukarester Friedenskonferenz. In: Jahrbuch des Völkerrechts. 2. Abt. 2. München–Leipzig, 1914. 245–246.

⁹ *Boeckh, K.*: Von den Balkankriegen zum Ersten Weltkrieg: Kleinstaatenpolitik und ethnische Selbstbestimmung auf dem Balkan. München, Oldenbourg, 1996. 51.

¹⁰ Diplomatische Aktenstücke betreffend die Ereignisse am Balkan 13. aug. 1912. – 6. nov. 1913. K. u. K. Ministerium des Aussem. (A továbbiakban: DAB.) Wien, 1914. XXXIV. Nr. 66. Tarnowski an Berchtold, Szófia, 1912. november 2. Ez ellenkezett Berchtold törekvéseivel; lásd. DAB, Nr. 45.

¹¹ *Madzsarov, M.*: Diplomacseszkata podgotovka na nasite vojni. Szpomeni, csasni pizma, sifrovani telegrami i poveritelni dokladi. Szofia, Izd. na Akcionernoto Druzsesztvo „Mir”, 1932. 73–74. 1912. október 18. (31.)

¹² Uo. 91.

¹³ *Markov, G.*: Bălgarija v Balkanskija Szăjuz szrestu Oszmanskata Imperija 1912–1913. Szófia, Nauka i Izkusztvo, 1989. 106.

¹⁴ *Markov*: i. m. 112. Rádadásul várható volt, hogy a törökök is a nagyhatalmi támogatásban bíznak.

¹⁵ *Taylor, A. J. P.*: *Harc a hataloméért*. Budapest, Scolar, 2000. 589.

¹⁶ *Gueshoff, I. E.*: The Balkan League. London, Murray, 1915. 63. Szazonov ezt Hartwig belgrádi nagykövettel is tudatta, tehát nem egyszerűen üres blöffről volt szó.

¹⁷ Die Grosse Politik der Europäischen Kabinete. Szerk.: *Thimme, F.* – *Lepsius, I.* – *Mendelssohn-Bartholdy, A.* Berlin, Deutsche Verlagsgesellschaft für Politik und Geschichte. 1927. XXXIV. Nr. 12533. Kiderlen válaszul 1912. december 8-án elfogadta, hogy Szilisztria átadásáért cserébe a bolgárok megkapják Szalonikit. Uo. XXXIV. – I. Nr. 12546. továbbá Österreich–Ungarns Aussenpolitik. Bände I–IX. Eds.: *Bittner, L.* – *Přibram, A. F.* – *Übersberger, H.* Wien, Österreichischer Bundesverlag für Unterricht, Wissenschaft und Kunst, 1930. (A továbbiakban: Ö–U. A.) V. Nr. 5023. Ennek némileg ellentmond, hogy korábban egyes bolgárok a görögöket a kis-ázsiai partvidékkel kívánták kárpótolni Macedónia elvesztéséért, és arra is született terv, hogy a görög flotta áttör a Dardanellákon!

¹⁸ Vosztocnyij voprosz vo vnesnyej polityike Rosszi, konyec 18 –20 naccsalo vv. Moszkva, 1978. 352.

¹⁹ *Madzsarov*: i. m. 69. Utalás Macedóniára.

²⁰ *Boeckh*: i. m. 43.

²¹ DAB Nr. 119. Pallavicini Berchtoldnak, november 21. A fegyverszüneti tárgyalások során a törökök meggyőződtek arról, hogy a szövetségesek követeléseit elfogadhatatlanok: 1) Drinápoly átadása a védőséggel együtt, 2) a Csataldzsa-vonal átadása – ez védtelenné tenné Konstantinápolyt, és tarthatatlanná a törökök maradék tárgyalási pozícióit. 3) Janina átadása a görögöknek, 4) Dibra és Durazzo átadása a szerbeknek, 5) Szkutari átadása Montenegrónak. Ha a szövetségesek kevésbé mohók, s elfogadják az utolsó török javaslatot, vélhetően nagyhatalmi beavatkozás nélkül is véget érhetett volna a háború.

²² *Genadiev, N.*: Recs ot Genadiev m-r na vănsnite raboti i na izpovjadanijata proizneszena na 8. IX. 1913 g. v gradskoto kazino v Szofija. Szofija, 1913. 26–27. A politikai helyzet mellett az egészségügyi is jelentősen romlott két hét alatt. Csataldzsánál a nagy rohamok két napja alatt 4600 bolgár betegedett meg kolerában, ebből 600 meg is halt, a törököknél először 3000, majd újabb 2800 megbetegedés történt, az utóbbiakból mintegy ezren meg is haltak.

²³ *Karpat, K. H.*: The Memoirs of N. Batzaria. The Young Turks and Nationalism. In: International Journal of the Middle East Studies, Vol. 6. No. 3. 1975. July, 295.

²⁴ *Markov*: i. m. 107.

²⁵ Uo. 155–156.

²⁶ Centralen Darzseven Isztoricseszki Arhiv (a továbbiakban: ЦДИА), ф 176. оп 1 а. е. 1193. л. 194.

²⁷ Ö–U. A. IV. Nr. 4363. és Nr. 4378. 839–840. és 848–850.

²⁸ *Markov*: i. m. 112.

²⁹ *Madzsarov*: i. m. 73–74. 1912. október 18. (31.)

³⁰ Uo. 76. és 87.

³¹ Haus- Hof- und Staatsarchiv (a továbbiakban: HHStA) PA XII. Türkei Kt. 393., XLV/7. fol. 476–477. és ЦДИА, ф 568. оп 1 а. е. 741. л. 54–73. és а. е. 855. л. 10–11.

³² Ö–U. A. IV. Nr. 4306. 1912. november 7. Pallavicini.

³³ Ö–U. A. IV. Nr. 4489.

³⁴ Bălgarija, Nr. 4. 1912. november 5. (18.). és Ö–U. A. IV. Nr. 4579. 1912. november 23. Pallavicini.

³⁵ A fegyverszüneti feltételek a következők voltak: 1) A fegyverszünet a békekötésig vagy a békétárgyalások megszakadásáig tart. 2) A békétárgyalások Londonban, december 13-án kezdődnek. 3) A támadási szándékot négy nappal a támadás előtt jelezni kell. 4) A seregek tartják az elért pozíciókat. 5) Az ostromlott török

erődök nem kaphatnak utánpótlást. 6) A törökök feloldják a Fekete-tenger blokádját. A bolgárok szállíthatnak utánpótlást Drinápoly ostromló seregeiknek, a törökök a védőknek nem.

³⁶ *Helmreich, E. C.*: The Diplomacy of the Balkan Wars. Cambridge, Harvard Univ. Press. 1938. 245–246.

³⁷ A bolgárok részéről részt vett a szobranje elnöke, Danev, továbbá Madzsarov londoni nagykövet, Paprikov tábornok. Görögországot Venizelosz miniszterelnök képviselte, rajta kívül jelen voltak Sztefan Szkoludisz külügyminiszter, Georg Streit bécsi nagykövet, Danglisz vezérkari főnök, Jannisz Genadiosz londoni követ. Montenegrót Lazar Mijusković egykori miniszterelnök, Ivan Popović volt konstantinápolyi követ és Vojnović volt igazságügy-miniszter képviselte. A szerb delegációt Stojan Novaković volt kormányfő, Andra Nikolić, a szkupstina elnöke és Milenko Vesnić párizsi nagykövet képviselte. A törökök részéről Reshid pasa kereskedelmi és gazdasági miniszter, Oszmán Nizami pasa berlini nagykövet és Salih pasa tengerészeti miniszter volt jelen. *Boeckh*: i. m. 52.

³⁸ Doklad na Parlamentarnata Izpitatelna Komiszija (a továbbiakban: ДПИК.) Tom. 1. Szófia, 1918. 272.

³⁹ HHStA PA I. Kt. 493. Balkankonflagration, Liasse XLV/4. Nr. 14. fol. 152–163. Politische und wirtschaftliche Erwägungen zur Balkankrise. A Handelspolitische Aktionsprogram szerint szükséges a Szkutari–Alessio–Dibra–Monasztir vasútvonal megépítése, valamint délebbre, a görögökkel megegyezve egy albán–görög vasút Szaloniki–Üsküb felé a Grevena–Kasztoria–Florina–Monasztir szakaszon. Ezek egyértelműen a Monarchia szaloniki expanzióját kísérelték meg elősegíteni. Ezen iratok szerint a Monarchia 1917-re a Drina szabályozását, hajózáshatóvá tételét, az Užice–Vardište vonal megépítését, Lovčen megszerzését és ismét csak a Szerbiával való vámuniót tűzte ki célul maga elé. HHStA PA I. 493. Balkankonflagration, Liasse XLV/4. fol. 182–188. Übersicht der bei den Verhandlungen mit Serbien und Montenegro vom Standpunkte der politischen und wirtschaftlichen Interessen; és Ö–U. A. IV. Nr. 4317., 4278., 4318., 4118.

⁴⁰ Ez csak úgy lehetséges, ha a törökök elfogadják a többi szövetséges követeléseit, de Bulgáriáét nem. Ez rávilágít arra, hogy a bolgárok tudatában voltak követeléseik túlzó mivoltának, illetve reális veszélyét látták annak, hogy kielégített szövetségeseik nem fogják követni egy új háborúban. Ezért is érthetetlen makacsságuk egynemely esetben. A szövetségesek persze örömmel várták akár a háború folytatását is, hogy segítségükért cserébe különféle előnyöket csikarjanak ki.

⁴¹ ДПИК, Tom. 1. 282. A miniszterelnök szerint a Porta háromféleképpen reagálhat: ellenjavaslatot nyújthat be a határokról, megszakíthatja a tárgyalásokat, de nem mondja fel a fegyverszünetet, vagy újrazedi a háborút.

⁴² ЦДИА, ф 176 к. оп. 2. а. е. 1196. л. 132.

⁴³ ДПИК, Tom. 1. 296. Genadiev találóan jegyezte meg, hogy a háború előtt 15 millió levából olyan ostromágyúkat lehetett volna venni, amelyek segítségével Drinápoly hamarabb elesett volna. *Genadiev*: i. m. 9.

⁴⁴ Reichspost, 1912. december 27. Nr. 599.

⁴⁵ Uo. 1912. december 27. Nr. 600.

⁴⁶ Ellentétben például Madzsarov javaslatával, az Albániáról való döntést azért követelik maguknak a szövetségesek, mert Bulgária számára fontos, hogy szövetségesei feloszthassák egymás között, különben Macedónia felé fordulnak – ismerte el a Mir. Mir, Nr. 3741. 1912. december 12. (25.)

⁴⁷ Mir, Nr. 3746. 1912. december 17. (30.) és Reichspost, 1912. december 29. Nr. 603.

⁴⁸ Budapesti Hírlap, 1913. január 2. és 1913. január 4. A helyzetet komikussá tette, hogy Palaiologosz Eugénia hercegnő, egy angol ezredes özvegye, Theodor görög trónkövetelő lánya az utolsó bizánci császár sarjaként követelte az égei-tengeri szigetek trónját.

⁴⁹ Reichspost, 1912. december 30. Nr. 604.

⁵⁰ *Madzsarov*: i. m. 99–100. A háború előtt azonban ez volt a szövetségesek legfőbb követelése, és biztosak voltak abban, hogy a törökök elutasítják az autonómiát, ami kitűnő ürügyül szolgál majd a Ligának.

⁵¹ Mir, Nr. 3750. 1912. december 21. (január 3.), Budapesti Hírlap, 1913. január 3., és HHStA PA XII. Kt. 398. Türkei, Liasse XLV/4. Balkankrieg. 1913. január 2. fol. 27–28. Friedensvorschlag.

⁵² Budapesti Hírlap, 1913. január 2.

⁵³ Budapesti Hírlap, 1913. január 2.

⁵⁴ HHStA PA XII. Kt. 398. Türkei, Liasse XLV/4. Balkankrieg. 1912. december 27. Nr. 5582. fol. 659. Mensdorff, London.

⁵⁵ Uo. PA XII. Kt. 398. Türkei, Liasse XLV/4. Balkankrieg. 1912. december 27. Nr. 5581. fol. 660. Mensdorff, London.

⁵⁶ Uo. PA XII. Kt. 398. Türkei, Liasse XLV/4. Balkankrieg. 1913. január 4. fol. 57. Nr. 782. Mensdorff, London.

⁵⁷ Uo. PA XII. Kt. 398. Türkei, Liasse XLV/4. Balkankrieg. 1913. január 7. fol. 38. Nr. 1223. Mérey, Róma.

⁵⁸ *Mijatovich, Ch.*: Memoirs of a Balkan diplomatist. London, 1917. 235–245.

⁵⁹ Budapesti Hírlap, 1913. január 21. Jóllehet a szövetségi szerződés szerint a segítség kötelező és nem alku tárgya.

- ⁶⁰ Budapest Hírlap, 1913. január 7.
- ⁶¹ HHStA PA XII. Kt. 398. Türkei, Liasse XLV/4. Balkankrieg, 1913. január 4. fol. 57. Nr. 782. Mensdorff, London.
- ⁶² Budapesti Hírlap, 1913. január 8.
- ⁶³ *Madzsarov*: i. m. 105. 1912. december 20. (1913. január 2)
- ⁶⁴ Budapesti Hírlap, 1913. január 10. Szavov külön tárgyalásokat folytatott a fronton.
- ⁶⁵ Ezt a javaslatot Noradunghian Szavov és Dimitriev tábornokoknak tette, nem a konferencia bolgár küldötteinek.
- ⁶⁶ Budapesti Hírlap, 1913. január 12.
- ⁶⁷ Uo. 1913. január 22.
- ⁶⁸ Uo. 1913. január 28.
- ⁶⁹ *Mir*, Nr. 3722. 1912. november 23. (december 5). *Mir*, Nr. 3713. 1912. november 14. (27.).
- ⁷⁰ Budapesti Hírlap, 1913. január 30.
- ⁷¹ *Helmreich*: i. m. 267.
- ⁷² A jegyzék a nagyhatalmi igényeket is tartalmazta, a beavatkozás már csak ezért sem tekinthető semlegesnek, kimondva, hogy a nagyhatalmak beavatkozhatnak Törökország belügyeibe saját pénzügyi érdekeinek stabilizálásához. DAB, Nr. 213. Berchtold an Pallavicini, Konstantinápoly, 1913. január 5.
- ⁷³ Die Grosse Politik der Europäischen Kabinette. i. m. XXXIV. Nr. 12678.
- ⁷⁴ HHStA PA I. Balkankonflagration. Kt. 493. Liasse XLV/13. fol. 261–271. 1913. január 16. Róma.
- ⁷⁵ DAB, Nr. 264. Pallavicini an Berchtold, 1913. január 30.
- ⁷⁶ *Helmreich*: i. m. 268.
- ⁷⁷ *Gerolymatos, A.*: The Balkan Wars. Conquest, Revolution and Retribution from the Ottoman Era to the Twentieth Century and Beyond. Basic Books, 2002. 149.; *Thaden, E.*: Russia and the Balkan alliances of 1912. Pennsylvania, Pennsylvania State University Press, 1965. 139.